

Srednjovjekovni statut grada Budve

Starodrevni grad Budva, koju je po legendi osnovao Kadmo, sin feničanskog kralja, osnivač Tebe i osnivač grčke pismenosti, ubraja se u najstarije gradove na Jadranu. Budva se kao naselje spominje u IV vijeku prije nove ere, pa je zapažena i u rimskom i vizantijskom periodu, kao važno pomorsko pristanište i kulturni centar.

Postanak budvanskog Statuta, misli se, nastao je u doba vladavine cara Dušana. Na to nas navodi I poglavlje koje glasi: »Kada car gospodar dođe u naš grad, zemlja je u prvom redu dužna da ga pogosti s tri obroka. Isto važi za careva glasnika ili poslanika«. Zatim, III poglavlje, još rječitije o tome govori u podnaslovu »O čemu mora da sudi car«. — »Svako treba da zna da car gospodar dozvoljava našem gradu da njegovi sudije mogu suditi u skladu sa Statutom kako našem građaninu tako i strancu, koji se pred njima spore, izuzev ako se radi o izdajstvu, lišenju života, slugi ili sluškinji, kao i o ukradenom ili mrtvom konju, o čemu hoće da sudi sam car«.

Statuti naših primorskih gradova nastali su, po svoj prilici, u XIII i XIV vijeku. U Budvi je mnogo prije kodifikacije Statuta, naglašava se u predgovoru, postojala organizacija komunalne vlasti, slična onoj koju predviđa Statut, kao i organizovana notarska služba.

Redigovanje Statuta nije bilo obavljeno u cjelovitosti za vrijeme srpskog carstva, nekoliko poglavlja, vidimo, dodato je za vrijeme despotovine, a treći dio donesen je za vrijeme vladavine Mletačke Republike. Na uvodnom mjestu Statuta mjesto naslova stoji: »Ovo su običaji i zakoni grada Budve, koji su odabrani privilegijama naših gospodara, a koje je Mletačka Republika stalno potvrđivala«.

Prvu pismenu potvrdu Statuta, imamo iz doba despotovine, od strane tadašnjeg despota Đurđa Brankovića: »Po milosti božjoj de-

spot Đurađ, gosp. Srbije i Zete. Neka bude svakome na znanje kako su pred moje Gospodstvo došli poštovani Budvani i obratili mi se moleći da im moje Gospodstvo dozvoli iste običaje koje ima grad mojeg Gospodstva Bar . . .«

Godine 1442. na prvi avgusta Mletačka Republika je primila Budvane pod svoje podanstvo, pa im je i dala sve povlastice, koje su uživali pod vladavinom despota Đurđa Brankovića i ranijih vladara, koji su dali Budvanima iste povlastice, kao i gradu Baru, »izuzev što će davati od oranica koje se nalaze na zemlji mojeg Gospodstva sedminu, a od vinograda koji se nalaze na zemlji mojeg Gospodstva desetinu«. Sporazum, kojim je Mletačka Republika primila Budvane, sklopljen je između mletačkih predstavnika i Budvana u Kotoru, a Mletački senat je ovaj sporazum potvrdio tek 20. oktobra 1465. godine.

Interesatno je da u ovom Statutu ima najviše odredaba iz oblasti građanskog prava, manje iz administrativnog, a sasvim malo iz krivičnog.

»Prvih nekoliko poglavlja čine, da ih tako nazovemo, carski propisi, jer se njima određuje odnos budvanske komune prema caru, odnosno centralnoj vlasti, i ujedno stepen autonomije«. Veliki dio propisa temelji se na običajnom pravu ovoga kraja.

U Statutu je jasno naznačeno, koji se dio odnosi na grad (citta), a koji na njegov distrikt (distretto). Veličina budvanskog distrikta bila je zavisna od ratne sreće okolnih gospodara. Svakako možemo pretpostaviti da se ovaj distrikt protezao na područje današnje budvanske opštine sa Spičom, te dio Grblja i dio Crmnice (Papratno).

Staro stanovništvo Budve »u doba nastanka Statuta« sastojalo se od romanizovanih Slovena, zatim manjeg broja Ilira, Grka, Albanaca, kao i potomaka isluženih rimskih veterana i činovnika. Područje distrikta bilo je naseljeno Slovenima. Odredbe Statuta su dozvoljavale useljavanje stranaca u grad i na teritorij distrikta. Došljaci su bili oslobođeni obaveze prisilnog rada, postajali su slobodni građani komune, te su bili zaštićeni od progona ili kazne feudalca od kojega su pobjegli. Iz ovoga vidimo da su odredbe Statuta bile zakon nužde, a ne izraz volje budvanskih plemića.

Stanovništvo je dijeljeno na plemiće (gentil huomeni) i na puk (popolo). U distriktu stanovništvo je dijeljeno na slobodne seljake (villani) i najamne radnike, obrađivače zemljišta — kmetove. Neke odredbe spominju kućnu poslugu pa razlikuje slugu i sluškinju (servi et ancilla). Posluga prema gazdi imala je položaj, neke vrste roba u robovlasničkom odnosu. Statut predviđa da novčanu kaznu plati slobodan građanin kad nešto ukrade u zajednici sa slugom i sluškinjom, dok za slugu nema odredbe, ona je u vlasti gazde.

Budva je za vrijeme srpske srednjovjekovne države došla do naročitog izražaja, kao pomorsko-trgovački primorski centar. Osim pomorstva i trgovine Budva je imala svoj arsenal, gdje je, po jednom podatku iz 1443. godine, gradila brodove. Ovo brodogradilište zajedno sa kotorskim radilo je brodove i za vrijeme srpske srednjovjekovne države. »Čim se Budva predala Mletačkoj Republici, njeni poslanici zamolili su Republiku da karavani i dalje dolaze u Budvu, da bi si-romašni i vjerni podanici imali od čega da žive«.

Zanatstvo je bilo u Budvi razvijeno, pa je bilo i zanatlijskih udruženja — cehova. Postojale su bratovštine cipelara, mornara itd.

Opština je ubirala: desetinu od zemljarine, zatim porez na prihod, carinu na svu robu u uvozu i tranzitu. »Car ima pravo na dio poreza od kupoprodaje i na dio nekih novčanih kazni«.

Statut predviđa slijedeće organe vlasti: 1) Opštinsko vijeće i 2) kao njegov izvršni organ: 3 sudije i 8 vijećnika, a kao individualne organe: 1) knez i 2) opštinski službenici. Ovakvo uređenje bilo je za doba srpske vladavine, dok su Mlečani organizovali: Veliko vijeće (Grande consiglio) i njegov izvršni organ Malo vijeće (Piccolo consiglio). Opštinsko ili Veliko vijeće je bilo najviši organ vlasti i imalo je zakonodavnu djelatnost. Ovo je vijeće iz svoje sredine biralo Malo vijeće. Članovi vijeća bili su plemići. Vijeće je donosilo odluku većinom glasova. Predlagač za pojedine službe bio je onaj član Vijeća, koji je predhodno izvukao crvenu kuglicu.

Kneza je postavljao vladar koji je bio »poslan od cara« i redovno je bio stranac, a ne Budvanin. Činovnici su bili: sudije, vijećnici, notar, advokati, hoznaci, kancelar, nabavljači, senicij i vatah.

Budva je bila obavezna da u ratu pomaže cara, morala je staviti caru na raspolaganje 50 vojnika »kad se on nalazi na području Skadra do Zete i Kotora«.

Ovaj Statut izišao je u izdanju biblioteke — Anali Budve — čiji je urednik Miroslav Luketić. Predgovor i prevod Statuta napisao je naš poznati naučnik Nikola Vučković — pravnik. Vučković je studiozno prišao ovome našem značajnom srednjovjekovnom spomeniku i dao svoja zapažena tumačenja i upoređenja, pa je ovim velikim prilogom zadužio našu pravnu i istorijsku nauku.

Opremu knjige, kao i štampanje izvršilo je Izdavačko-štamparsko preduzeće — Obod — Cetinje, pa ova knjiga svojom, opremom, štampom i izgledom spada u najbolja ostvarenja ove izdavačke kuće.

Maksim ZLOKOVIĆ